

Peuterstappen

Gestructureerd werken aan de ontwikkeling
van alle peuters

Marléone Goudswaard
Met medewerking van Karin van der Meulen
en Angelique van der Pluijm

Als leren je lief is

Peuterstappen

Gestructureerd werken aan de ontwikkeling
van alle peuters

Marléone Goudswaard

Met medewerking van Karin van der Meulen en Angelique van der Pluijm

De eerste editie is mede geschreven door Vera Vergunst-Duijnhouwer

Colofon

Auteur

Marléone Goudswaard

Met medewerking van

Karin van der Meulen en Angelique van der Pluijm

Tekstredactie

Lutje Niemantsverdriet

Vormgeving

Ton Kuijpers Vormgeving

Met dank aan

Dit boek is een volledig herziene opvolger van *Peuterstappen*, Marléone Goudswaard en Vera Vergunst-Duijnhouwer, 2013).

Dank aan auteurs, collega's, meelezers, pedagogisch medewerkers en instanties die hebben bijgedragen en/of ons de afgelopen jaren hebben geïnspireerd.

In het bijzonder dank aan Brigitte van Hemert (KDV Bommies), Ilse Verschuren (Kibeo), Anne van Driel en Marlies Slaa (de Rotterdamse peuterschool) voor het mogen gebruiken van hun citaten.

Druk

Realbooks.nl

Eerste druk, 2013

Tweede herziene druk, 2023

ISBN 978-90-8319-269-7

© 2023 CED-Groep, Rotterdam

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opname, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoudsopgave

Inleiding	5
Over Peuterstappen	9
1. Opbrengstgericht werken in 4D in de peutergroep	11
2. Wat zijn data?	17
2.1 Goed kijken naar de ontwikkeling van kinderen	19
2.1.1 Schrift, map of digitaal	20
2.1.2 Objectief en specifiek	22
2.2 Data vind je overal	25
2.2.1 Aantekeningen	26
2.2.2 Ontwikkellijnen	28
2.2.3 Observatielijsten	36
2.3 Hoe zien data er in een overzicht uit?	38
2.3.1 Ontwikkelprofielen	38
2.3.2 Groepsoverzichten - een scherpe foto van de groep	41
3. Duiden van data	55
3.1 Betekenis van data	57
3.2 Betekenis geven aan data	58
3.3 Vragen stellen over data	61
3.3.1 Waar stel je vragen over?	61
3.3.2 Wat heeft invloed op de ontwikkeling van de kinderen?	62
3.4 Data duiden: een voorbeeld	67
3.5 Duiden doe je samen	72
4, Doelen stellen	75
4.1 Doelen in een doorgaande lijn	77
4.1.1 Aanbodsdoelen	78
4.1.2 Ontwikkellijnen	79
4.2 Afspraken binnen de organisatie	80
4.3 Hoe laat je doelen aan bod komen?	81
4.3.1 Kansen creëren	82
4.3.2 Kansen grijpen	92
4.4 Rekening houden met verschillen	94
4.4.1 Werken met een basisaanpak, intensieve en verdiepte aanpak	95
4.5 Werken met groepsplannen	99
4.6 Rekening houden met specifieke behoeften	103
5. Van data en duiden naar doelen en doen	107
5.1 Een cyclisch proces: data in 4D	109
5.2 Opbrengstgerichte tips voor het uitvoeren van het groepsplan	113

Afsluiting	129
Literatuur	131
Bijlagen	133
1. Duidenformulier – Leeg	
2. Duidenformulier – Ingevuld voorbeeld	
3. Groepsplan – Leeg	
4. Groepsplan – Ingevuld voorbeeld	
5. Overzicht gevolgd aanbod doelen vanuit de activiteiten – Leeg	
• Nederlandse taal	
• Rekenen-wiskunde	
• Sociale en emotionele ontwikkeling	
• Kunstzinnige oriëntatie	
• Oriëntatie op jezelf en de wereld	
• Digitale geletterdheid	
• Bewegen	
6. Overzicht gevolgd aanbod doelen vanuit de activiteiten – Ingevuld voorbeeld	
Meer uitgaven van de CED-Groep	135

Inleiding

Dit boek gaat over opbrengstgericht werken met peuters...

Kinderen ontwikkelen zich op verschillende manieren en in een verschillend tempo. Daar weet jij als pedagogisch medewerker (pm'er) alles van. Omdat je kennis hebt van de ontwikkelingsstappen en -fasen van een peuter ben je als pedagogisch medewerker vaak goed in staat om kinderen juist datgene aan te bieden wat leidt tot ontwikkeling, tot leren. Je observeert de peuter, herkent wat het kind al kan en waarin het geïnteresseerd is. Je sluit aan bij de ontwikkelingsbehoefte van het kind, stelt doelen voor de volgende ontwikkelingsstap en bekijkt met welke activiteit(en) je dit kunt bereiken.

Opbrengstgericht werken klinkt in eerste instantie misschien als niet passend voor de peuterperiode. Betekent opbrengstgericht werken dat je peuters 'lesjes' gaat geven? Nee, dat betekent het zeker niet. Opbrengstgericht werken wil zeggen dat je iets toevoegt aan jouw werkwijze. Je kijkt kritisch naar het effect van jouw inspanningen: zijn de kinderen inderdaad een stapje verder gekomen in hun ontwikkeling? Zorgt dat wat jij doet en aanbiedt ervoor dat de kinderen echt 'groeien'? Welke kinderen zijn in een periode inderdaad een stapje vooruitgegaan in hun ontwikkeling? Waaraan zie je dat? Wat leer je daar zelf van?

Opbrengstgericht werken betekent: goed observeren, doelen stellen, passende activiteiten bieden, bekijken welke ontwikkelingsstappen een kind maakt en daar weer nieuwe doelen en activiteiten bij zoeken en aanbieden. Deze cyclus herhaalt zich telkens weer en over deze cyclus gaat dit boek.

...en hoe dit aansluit op hoe je al werkt...

Peuterstappen helpt je om kinderen steeds een volgend stapje in hun ontwikkeling te laten zetten. De kinderen spelen en jij werkt bewust aan hun ontwikkeling. We sluiten aan bij jouw huidige manier van werken. Of je nu werkt met een VVE-programma of niet, opbrengstgericht werken is een 'bril' die je kunt opzetten. Dat wil zeggen dat je eerst blijft doen wat je al doet, maar steeds bewuster zult stilstaan bij vragen als: *Weet ik voldoende van de ontwikkeling van de kinderen? Waarom doe ik deze activiteit? Wat wil ik dat de kinderen ervan leren? Hoe kan ik alle kinderen zo goed mogelijk bij het spel betrekken?*

...vanuit een visie op ontwikkelen, spelen en leren...

Als pedagogisch medewerker werk je vanuit een bepaalde visie. Deze ligt vast in het pedagogisch beleid van de instelling waar je werkt en komt tot uiting in de manier waarop jullie werken. Misschien werk je met een vast activiteitenprogramma of misschien wordt er binnen jouw instelling juist verwacht dat je de activiteiten meer laat afhangen van wat de kinderen zelf inbrengen. Opbrengstgericht werken verandert daar niets aan. Opbrengstgericht werken betekent juist *niet* dat je ineens lesjes moet gaan geven. Peuters 'leren' door te spelen. Je behaalt concrete resultaten door peuters te laten spelen, door aan te sluiten bij hun interesses en ze uit te dagen om nieuwe dingen uit te proberen.

...zodat peuters een goede start in groep 1 kunnen maken...

De peuterperiode is een belangrijke tijd waarin kinderen snel en makkelijk nieuwe dingen leren. En: peuters willen graag spelend leren! Ze onderzoeken actief hun omgeving en zijn meestal uit zichzelf al enthousiast over activiteiten. Niet elke peuter wordt thuis op alle gebieden evenveel ondersteund, en niet elke peuter leert evenveel uit zichzelf. Uit verschillende onderzoeken (Bron e.a., 2020) blijkt dat een achterstand in taalontwikkeling bijdraagt aan kansenongelijkheid en dat het belangrijk is dat een kind met voldoende (taal)vaardigheden start in groep 1, want een achterstand in groep 1 blijft namelijk vaak een (steeds groter wordende) achterstand. Als kinderen met een achterstand bij jou op de groep komen, is het dus extra belangrijk dat je hen vanaf de eerste dag alle kansen geeft om zich te ontwikkelen. Op die manier vergroot je de kansen op een goede start in het onderwijs.

In de praktijk zien we kinderen enorm genieten van muziek en beweging. De combinatie muziek, beweging en taal is een heel krachtige voor de ontwikkeling van het jonge kind.

...door goede afspraken met elkaar te maken in de instelling...

Opbrengstgericht werken doe je niet alleen! Opbrengstgericht werken kun je pas goed uitvoeren, als er binnen je organisatie sprake is van een goede aansturing, als duidelijk is wie waarvoor verantwoordelijk is, er duidelijke afspraken worden gemaakt en je ondersteund wordt. Alleen op die basis kun jij als pedagogisch medewerker opbrengstgericht werken. Van de ervaringen van scholen met opbrengstgericht werken leren we dat het voor succes heel belangrijk is dat de vernieuwing op drie niveaus in de organisatie plaatsvindt.

Dit begint bij (1) Het bestuur of de welzijnsorganisatie, die opbrengstgericht werken wil realiseren. (2) De leidinggevende van de kinderopvanginstelling stuurt de uitvoering aan. (3) Als pedagogisch medewerker ga jij er in de groep mee aan de slag.

...en methodisch te werken in 4D...

Binnen Peuterstappen werk je opbrengstgericht. De punten van het Onderzoekskader (Inspectie van het Onderwijs, 2020) zijn verwerkt in de opbrengstgerichte werkwijze van Peuterstappen. We sluiten daarbij aan op de cyclus die ook in het basisonderwijs wordt gebruikt (Expertteam OGW4D, 2021). De 4D-cyclus voor opbrengstgericht werken heeft vier vaste onderdelen: data, duiden, doelen en doen. Deze komen een voor een aan bod in dit boek.

...want jij kunt het best bepalen wat jouw groep peuters nodig heeft!

Dit boek biedt handvatten voor opbrengstgericht werken in de groep. Het geeft veel voorbeelden en bevat verschillende soorten oefeningen. Het is geen sluitende methode of programma, maar een manier van denken en werken die op elke peutergroep op een andere manier ingezet kan worden, passend bij de visie en de werkwijze van de locatie.

We kunnen in dit boek niet uitleggen welke aanpak voor jouw groep kinderen het beste is. Degene die dit het beste weet, dat ben jij!

Succes, en geniet van de ontwikkelingsstappen, groot en klein, die je dagelijks stimuleert en ziet bij de kinderen in jouw groep. Op weg naar groep 1. We gunnen alle kinderen alle kansen en een goede start in het onderwijs.

Over Peuterstappen

Voor wie is Peuterstappen bedoeld?

Dit boek is geschreven voor pedagogisch medewerkers die werken met kinderen in de leeftijd van twee tot vier jaar. Het boek biedt handvatten om systematisch te werken aan de ontwikkeling van alle kinderen en daarmee aan kansengelijkheid. Omdat een doorgaande leerlijn en een ononderbroken ontwikkeling van kinderen belangrijk is, zijn bij de CED-Groep ook publicaties over opbrengstgericht werken met kleuters en met kinderen in groep 3 t/m groep 8 verschenen. Ook in die boeken, *Kleutersprongen 2.0* (Jeurissen, 2021) en *Opbrengstgericht werken in 4D* (Expertgroep OGW4D, 2021) wordt gewerkt met de 4D-cyclus.

Hoe gebruik je Peuterstappen?

De volgende hoofdstukken uit dit boek helpen je bij het zetten van de vier stappen van opbrengstgericht werken: data, duiden, doelen en doen. In elk hoofdstuk krijg je informatie over één stap, vind je voorbeelden van andere pedagogisch medewerkers en ga je zelf aan de slag met oefeningen en vragen. Om een en ander te verduidelijken, werken we met gekleurde tekstvakken. Blader maar eens door een hoofdstuk en bekijk wat je in elk vak kunt vinden.

Hier vind je het doel van het hoofdstuk.

Hier vind je voorbeelden van andere pedagogisch medewerkers, of voorbeelden uit een kindvolgsysteem of een toets.

Hier vind je oefeningen en vragen waarmee je kunt oefenen.

Hier vind je aandachtspunten of tips voor in de dagelijkse praktijk met de kinderen van jouw groep.

Hier vind je een samenvatting van het hoofdstuk.

Wat komt er aan bod in Peuterstappen?

Hoofdstuk 1 geeft een inleiding op opbrengstgericht werken in 4D (OGW4D). We leggen uit wat OGW4D is en waar de vier D's voor staan.

Hoofdstuk 2 gaat over de eerste D: data. Het woord 'data' klinkt misschien een beetje ingewikkeld, maar we bedoelen daarmee alle informatie die je dagelijks verzamelt over de ontwikkeling van de kinderen. In dit hoofdstuk vertellen we je op welke manier je data kunt verzamelen, hoe je keuzes maakt in welke informatie je verzamelt en hoe je alle data handig ordent in logboeken en groepsoverzichten.

In *hoofdstuk 3* bespreken we de tweede D: duiden. Je leest hoe je betekenis geeft (duiden) aan jouw verzamelde data of informatie van de kinderen en wat je kunt leren door in gesprek te gaan over wat de data je vertellen. Het is belangrijk om alle data zinvol te gebruiken. Data laten namelijk precies zien wat jouw groep peuters al kan en wat jouw peuters nog nodig hebben. Om dit te achterhalen, moet je vragen stellen bij de data of informatie. In dit hoofdstuk leer je hoe je dat doet. Je leert hoe je met doorgaans kleine aanpassingen de ontwikkeling van de peuters kunt stimuleren.

Hoofdstuk 4 gaat over de doelen, ofwel de derde D van OGW4D. In dit hoofdstuk lees je hoe je vanuit de verzamelde data de stap zet naar passende doelen en een doelgericht aanbod. Daarbij draait alles om kansen creëren én kansen grijpen. We kijken naar routines, activiteiten, hoeken en materialen. In de peutergroep heb je met grote ontwikkelingsverschillen te maken tussen kinderen. Aan de hand van voorbeelden leer je hoe je, ondanks de grote verschillen, een passend groepsaanbod samenstelt.

Hoofdstuk 5 begint met een terugblik op data, duiden en doelen. Vervolgens zetten we de stap naar doen de vierde D van OGW4D: hoe creëer en grijp je kansen, welke activiteiten ga je aanbieden en hoe voer je jouw geplande activiteiten uit? Dit hoofdstuk biedt praktische lijstjes die je helpen om activiteiten op een opbrengstgerichte manier voor te bereiden, uit te voeren en te evalueren. We laten zien hoe je in de groep je werkwijze deelt met ouders en invallers door een datamuur te gebruiken. En we willen je inspireren om opbrengstgericht werken te gebruiken om het beste uit jezelf te halen als pedagogisch medewerker.

Hoofdstuk 1

Opbrengstgericht werken in 4D in de peutergroep

Als pedagogisch medewerker ben je elke dag bewust bezig met de ontwikkeling van jonge kinderen. Je kent de kinderen en weet waar ze staan in hun ontwikkeling. Je stelt nieuwe doelen en zoekt activiteiten waarmee je de kinderen een stap verder kunt brengen in hun ontwikkeling.

Aan het einde van de middag loopt VVE-coach Esther de groepsruimte van Elma binnen. 'Wat ziet het er hier leuk uit!', zegt Esther. 'Wat goed. Ik zie meteen dat jullie bezig zijn met het thema 'Hier speel ik graag'. En ik zie ook dat er intensief gespeeld is.'

Elma vertelt aan Esther wat ze vandaag met de kinderen gedaan heeft: 'Het is een combinatie van geplande activiteiten en het benutten van kansrijke momenten.'

Esther knikt. 'Spelenderwijs leren met natuurlijke materialen past echt bij de belevingswereld van de peuters en daagt hen uit tot onderzoeken en ontdekken.

Zullen we samen eens bekijken aan welke ontwikkelingsdoelen je vandaag gewerkt hebt via deze activiteiten?'

Misschien werk je al opbrengstgericht, maar ben je je hiervan nog niet bewust.

Opbrengstgericht werken is een cyclische werkwijze waarmee je optimale ontwikkeling bij alle jonge kinderen probeert te realiseren. Cyclisch wil zeggen dat de fasen elkaar opvolgen en steeds weer herhaald worden. Je start bijvoorbeeld bij data, duidt deze, stelt doelen en gaat het doen. Vanuit het doen verzamel je nieuwe data en start de cyclus weer opnieuw. In deze cyclus ben jij als pedagogisch medewerker heel belangrijk: niet de kinderen, maar *jij* werkt opbrengstgericht. Je maakt voor hen het verschil doordat je beredeneerde keuzes maakt op basis van dat wat je observeert en interpreteert. Op die manier zorg jij ervoor dat alle kinderen de kans krijgen om zich optimaal te ontwikkelen.

Bij opbrengstgericht werken doorloop je telkens vier fasen:

Data: Je start met het verzamelen en overzichtelijk opschrijven van data.

Data

Je start met het verzamelen van informatie over de ontwikkeling van kinderen, ook wel 'data' genoemd. Je luistert en kijkt naar de motorische, sociaal-emotionele ontwikkeling, taalontwikkeling en naar de ontluikende gecijferdheid van kinderen. Deze data houd je overzichtelijk bij, bijvoorbeeld door aantekeningen te maken of belangrijke informatie op te nemen in het kindvolgsysteem dat jullie gebruiken. Jouw data haal je uit je dagelijkse observaties, door zelf mee te spelen, spelenderwijs te controleren, observatielijsten te gebruiken, of door gesprekjes met de kinderen te voeren, maar ook door met hun ouders te praten.

Doen

In de fase 'doen' voer je de geplande activiteiten uit op de manier zoals je hebt afgesproken met je collega's. Je creëert en grijpt kansen om de peuters ervaring op te laten doen met de gestelde doelen. Hierbij houd je rekening met de verschillen tussen de peuters en geef je voldoende ruimte voor spelen.

Doen: Je voert de geplande activiteiten uit en creëert vanuit spel doelgerichte kansen voor de kinderen.

Duiden: Je probeert te begrijpen wat de verzamelde data jou vertellen over de ontwikkeling van de groep en het individuele kind.

Duiden

Na het verzamelen van de data probeer je deze te begrijpen; je geeft betekenis aan de data. Dit doe je door de data te analyseren. Je bekijkt de informatie over de ontwikkeling van de groep, de informatie over de individuele kinderen en je bespreekt dit met jouw collega's. Je duidt de data. Duiden betekent: onderzoeken van wat de gegevens je kunnen vertellen. Je leert vragen stellen bij de data. Zo ontdek je of je met jouw activiteiten aanbod ook echt de ontwikkeling van de kinderen gestimuleerd hebt en of dit kwam door de activiteit of juist door de manier van aanbieden. Door te duiden krijg je dus niet alleen informatie over de ontwikkeling van de kinderen, maar ook over jezelf en jouw werkwijze.

Doelen

Op basis van jouw analyse denk je na over hoe jullie aanbod de ontwikkelingsdoelen stimuleert en welke kinderen hetzelfde nodig hebben in je groep. Je denkt ook na over wanneer de activiteit geslaagd is. Je stelt ontwikkelingsdoelen op en bekijkt op welke manier je deze doelen het beste kunt gaan bereiken, welke activiteiten je daarvoor in moet zetten.

Doelen: Je bedenkt met welke doelen je de ontwikkeling van de kinderen kunt stimuleren en bekijkt welke activiteiten daarbij passen.